

OPONENTSKÝ POSUDOK

habilitačnej práce ThDr. Radovana Šoltésa, PhD., študijný odbor Teológia.

V habilitačnej práci, ktorú v roku 2017 vydala Prešovská univerzita v Prešove ako vedeckú monografiu pod názvom *Politika a etika v živote kresťana. Politické a ekonomické systémy v reflexii kresťanskej sociálnej etiky*, sa ThDr. Radovan Šoltés, PhD. venuje vzťahu etiky a politiky, otázkam ľudskej dôstojnosti a sociálnej spravodlivosti, významu sociálnej politiky v sociálnej náuke Cirkvi ako aj problematike angažovania sa kresťana v politickom priestore a snaží sa poukázať taktiež na širšie súvislosti, týkajúce sa aktuálnych problémov súčasného politického a ekonomického sveta, v reflexii sociálnej náuky Cirkvi. Od čias vydania encykliky *Rerum novarum* sa pápeži a biskupi obracajú so svojim posolstvom na všetkých ľudí dobrej vôle. Práca Radovana Šoltésa nechce byť len všeobecným prehľadom myšlienok cirkevných autorít ale sa opiera aj o viaceré významné vedecké diela, ktoré prehlbujú a rozvíjajú skúmanú problematiku.

Katolícka sociálna náuka, ktorá sa vo svojom dejinnom vývoji zameriavala predovšetkým na to, aby sa z politiky a ekonomiky nevytratila ľudskosť, si nenárokuje na neomylnosť, netvorí žiaden monolitný blok, nepredkladá vlastné politické a ekonomické programy a chce si uchovať slobodu i voči politickým režimom a inštitúciám. Ako zdôrazňuje Radovan Šoltés ide v nej predovšetkým o otázky týkajúce sa "vzťahov medzi zamestnávateľom a zamestnancom a otázky týkajúce sa vzťahu medzi občanom a štátom, ktorý by mal vytvárať podmienky pre dôstojnú a plnohodnotnú prácu" (s. 24).

Sociálna náuka chápaná ako dynamický výsledok spolupôsobenia učiteľského úradu cirkvi, sociálneho hnutia a výskumu sa však zaoberá oveľa širšími témami spoločenského života, a preto by v súvislosti s touto náukou bolo možno vhodnejšie hovoriť skôr o spoločenskom akcente, čiže "sociálnom v tom najširšom zmysle slova" (pozri napr. Stanislav Košč). To umožnilo i Radovanovi Šoltésovi, aby čitateľovi otvoril mnohé aktuálne témy súvisiace s ťažiskovými piliermi katolíckej sociálnej náuky, ktorými sú princípy personality, solidarity, subsidiarity a spoločného dobra. Jeho výskum vzťahu etiky, politiky a ekonomiky, ktorý má významný priestor v sociálnej náuke Cirkvi, si vyžiadal interdisciplinárny prienik otvárajúci širší priestor na hľadanie dôležitých odpovedí na otázky, ako by bolo možné urobiť našu spoločnosť ľudskejšou a slušnejšou. Teoretické a metodologické východiská autor opiera najmä o analýzu pramennej základne a metódy vyhodnotenia a interpretácie získaných

výsledkov. Okrem analytickej a komparatívnej metódy využíva vo svojej práci i kombinovanie tematického a chronologického prístupu.

Práca je rozdelená na šesť základných celkov. Viaceré témy sú v práci spracované veľmi kvalitne a prehľadne a niektoré z nich nás nútia k hlbšiemu zamysleniu sa nad rizikami, ktoré i v súčasnosti ohrozujú našu spoločnosť. Spomeniem napríklad druhú podkapitolu prvej kapitoly. Radovan Šoltés v nej zdôrazňuje, že chudoba je v sociálnej náuke vnímaná najmä ako etický problém a čitateľa upozorňuje na to, že dlhodobá frustrácia môže prerásť do nebezpečnej agresivity. V demokratickej pluralitnej, individualizovanej, spotrebiteľskej spoločnosti je oslabený vplyv autority (a to nielen politickej). Človek pod vplyvom kultúry postavenej najmä na zábave a vytesňujúcej utrpenie, zranenia a sklamaní, sa pri opakujúcich sa nahromadených problémoch často snaží tieto problémy personifikovať a zodpovednosť za ne zvaľuje najmä na demokratické inštitúcie a ich predstaviteľov. V takýchto situáciách sa demokratické politické prostredie so slabo rozvinutou občianskou spoločnosťou stáva veľmi ľahko živnou pôdou pre masové protesty a vzbury a, ako to zdôrazňuje i Radovan Šoltés, aj pre rôzne ideologické pseudoriešenia (s. 33). Aj preto k ťažiskovým témam jeho práce patrí sociálnoetická stránka oživovania občianskej spoločnosti.

Po stručnom pohľade na formovanie kresťanského etického diskurzu a vzniku sociálnej náuky Cirkvi nasleduje kapitola o liberalizme, ktorý je, ako zdôrazňuje autor, "nesmierne diferencovaný" (s. 125). V súvislosti s analýzou kapitalizmu a socializmu a problémovými otázkami týkajúcimi sa vzťahu kapitálu a práce Radovan Šoltés pripomína, že sociálna náuka neponúka jednotný model a nepredstavuje ani "tretiu cestu" medzi kapitálom a marxizmom (s. 311). Tento názor jednoznačne podporujem aj vzhľadom na nedávne európske skúsenosti, keď sa niektoré politické strany a režimy poukazovaním na sociálne encykliky snažili legitimizovať svoje mocenské postavenie. Odpovede na viaceré témy zo štvrtej a piatej kapitoly sa prelínajú s poslednou kapitolou s názvom *Štát a sociálna náuka cirkvi*. Autor sa často opiera o vyjadrenia pápeža Františka a v tejto súvislosti cituje aj jeho slová o tom, že sociálny štát je základným dobrom človeka (s. 359). Opierajúc sa o pápeža Františka a sociálne encykliky jeho predchodcov vysvetľuje taktiež význam sociálnej politiky a pomoci, ale najmä v podkapitole *Sociálny štát a sociálna politika v reflexii sociálnej náuky Cirkvi* veľmi jasne dodáva, že pomoc "neznamená viesť k zanedbaniu povinnosti zodpovednosti za svoj rozvoj" (s. 362). Sociálna náuka Cirkvi kladie veľký dôraz na solidárnu pomoc a sociálne vzťahy a podporuje aj existenciu organizácií slúžiacich spoločným záujmom zamestnancov, pokiaľ však ide o princípy solidarity a spoločného dobra, tie môžu mať v konečnom dôsledku

svoj zmysel len vo vytvorení dostatočného priestoru pre sebarealizáciu, rozhodovanie a iniciatívu jednotlivca.

Štát je v prvom rade právnou inštitúciou a ako taký má vytvoriť právny poriadok na zabezpečenie usporiadaného spolunažívania. V demokratickom štáte má byť demokratický poriadok zriadený tak, aby všetci mohli dostať šancu ovplyvňovať ho a zároveň i kontrolovať. Radovan Šoltés opierajúc sa o Pastorálnu konštitúciu o cirkvi v dnešnom svete *Gaudium et spes* poukazuje na význam angažovania sa laikov v politike a na ich zodpovednosť zasadzovať sa za spoločné dobro a spravodlivosť. Možno s nim jednoznačne súhlasiť i v tom, že "aktívny kresťan v politike musí zastávať demokratickú metódu a odsudzovať metódu populizmu, klientelizmu, úplatkárstva a získavania lacných politických výhod na úkor kvality života iných" (s. 381) K tomu možno len dodať, že politika je nemilosrdnou skúškou charakteru.

Práca je napísaná prehľadne a pútavým spôsobom. Sledovaný cieľ spĺňa, z hľadiska zvolených metód spracovania a štruktúry zodpovedá požiadavkám kladeným na habilitačnú prácu, prináša viaceré nové poznatky, o ktorých je vzhľadom na jej publikovanie v roku 2017 oboznámená nielen vedecká, ale i širšia verejnosť a spĺňa i kritériá kladené na odbornú úroveň a obsahovú náplň takéhoto druhu práce.

Otázky:

Na s. 372 píšete, že Cirkev má poslanie "stať sa v politickom priestore morálnou elitou". Nemyslíte si, že by bolo vhodnejšie hovoriť o morálnej autorite (z čoho vyplýva samozrejme i morálna zodpovednosť)? Pápež František povedal, že "ani pápež, ani Cirkev nemajú monopol na interpretáciu sociálnych záležitostí ani na predkladanie riešení súčasných problémov". Ako by ste v súvislosti s predchádzajúcou otázkou vysvetlili tieto slová pápeža Františka, ktorého často citujete i vo vašej práci?

V súvislosti s termínom "morálna elita" sa odvolávate na pápeža Jána XXIII. Vidíte zásadnejšie rozdiely v pohľadoch Jána XXIII., Jána Pavla II. a Františka na kresťanskú sociálnu politiku a vzťah politiky a etiky?

Záver :

Odporúčam, aby ThDr. Radovanovi Šoltésovi, PhD. v zmysle § 76 Zákona č.131/2002 Z.z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, a v súlade s Vyhláškou č. 6/2005 Z.z. o postupe získavania vedecko-pedagogických titulov a umelecko-pedagogických titulov docent a profesor, po úspešnom vypracovaní habilitačnej práce a po úspešnom absolvovaní habilitačného konania v študijnom odbore Teológia, **bol** udelený vedecko-pedagogický titul "docent" (v skratke "doc.").

V Trnave dňa 14. novembra 2020

prof. PhDr. Milan Katuninec, PhD.

OPONENTSKÝ POSUDOK

habilitačnej práce ThDr. Radovana Šoltésa, PhD., študijný odbor Teológia.

1. Hodnotenie obsahovej stránky práce

Názov práce a jej aktuálnosť

Názov práce - „POLITIKA A ETIKA V ŽIVOTE KREŠŤANA - Politické a ekonomické systémy v reflexii kresťanskej sociálnej etiky“. Názov je pomerne veľmi široko poňatý, ale zaujímavý. Zvlášť pre naše sociálno-politické prostredie. Naša ekonomika, je ešte stále v procese dozvukov jej celkovej transformácie, zo štátom centrálne riadenej plánovanej ekonomiky na nový model trhovej ekonomiky. Je pravdou, že v celom procese reštrukturalizácie, neboli úplne jasne zadefinované filozofické rámce tohto procesu. Či sa ekonomika mení na liberálnu formu kapitalizmu, alebo sociálnu formu neokapitalizmu, alebo sociálno-ekologickú formu trhovej ekonomiky... Okrem toho za celým procesom pokulháva nie len politická, ale aj etická transformácia verejných vzťahov. Preto oblasť, na ktorú sa práca zameriava, je poľom mnohých omylov a úmyselných negatívnych prístupov.

Obsahové rozdelenie kapitôl

Rozdelenie práce na jednotlivé časti či kapitoly je primerané a logické a zodpovedá zámeru autora, ktorý hoci je slabo zviditeľnený ako cieľ, je možné ho vyabstrahovať z celkovej práce.

Úvod práce. Je pomerne dlhý. Úvod je viac filozoficko-beletrický ako odbornofaktografický.

Zhrňa isté konštatovania o súčasnosti a znakoch jej sociálneho či politického pozadia. Nedáva však odpovede na otázky, ktoré by bolo potrebné poznať hneď na začiatku. Dôvod, prečo si autor vybral túto tému, okrem faktu jeho osobnej a odbornej špecializácie. Podobne autor veľmi letmo naznačuje cieľ, ktorý chce svojou prácou dosiahnuť. Dá sa skôr abstrahovať z uvedených častí ako jasne poznať z jeho formálneho označenia.

Podobne je to aj s naznačením istých čiastkových hypotéz, ktoré by mal skúmať v svojej práci. Je tu náznak istých otázok, ktoré by mohli byť zodpovedané v jeho štúdií, ale nehovorí, či toto je skutočný zámer jeho pohľadu. Okrem toho, otázky sú veľmi úzko definované, ako je napríklad otázka daní, ochrany súkromného vlastníctva a pod. Je jasné že čo ekonomický systém, alebo samotný ekonóm či škola, každý má svoje vlastné pohľady. Úvod tiež neuvádza skutočnosti, o ktoré zdroje sa bude autor opierať a tým aj skutočnosť, ako široko sa chce venovať odpovediam, na otázky ktoré naznačuje.

Autor neupozorňuje a nedefinuje ním zvolenú metódu, ktorou bude postupovať, aby bol jasný smer jeho skúmania a poňatia matérie a vytýčenie záverečných cieľov. K nej mohol ešte poukázať na rozsah získavaných materiálov, ako aj možné prekážky, či ťažkosti, ktoré pritom musel prekonávať. To mohlo byť zvýraznené aj v závere práce.

Práci a úvodu by tiež pomohlo, ak by autor, ako súčasť zvolenej metódy, uviedol aj spôsob vyhľadávania skúmaných zdrojov a hlavne použitej literatúry, tak hlavnej ako aj pomocnej. Mohol uviesť hlavné zdroje, alebo aspoň jazykové oblasti, v ktorých bude vyberať danú bázu matérie. Napríklad, v niektorých prípadoch, napr. pri otázke rozvoja katolíckych hnutí a odborov, na obhajobu práv robotníkov a pod, sa celkom vyhol oblasti Spojených štátov amerických, kde vystupovali tiež výrazné osobnosti, zastávajúce sa práv robotníkov a bojujúce

za zlepšenie ich sociálnej situácie a jestvuje množstvo novodobých autorov ktorí sa oblasti venujú aj dnes. To, že oblasť obišiel, mohol byť jeho zámer, aby viac zviditeľnil domáce prostredie rozvoja SNC.

Prvá kapitola s názvom – **Sociálna etika v živote kresťana**, sa delí na osem podkapitol. Poukazujú na základné pojmy a vzťahy, na ktoré sa následne v práci bude sústreďovať jeho pohľad. Autor prechádza cez jednotlivé termíny a pojmy súvisiace s chápaním potreby sociálnej etiky v spoločnosti a definuje ich filozoficko-sociálne vzťahy. Prostredníctvom nich smeruje k potrebe rešpektovania sociálnej náuky Cirkvi, ako odpovedi kresťanskej etiky, na sociálne javy a problémy.

Druhá kapitola s názvom – **Historické súvislosti vzniku sociálnej náuky Cirkvi**, sa delí na tri podkapitoly a proporčne je najkratšou kapitolou tejto štúdie. Necelých dvadsať strán. Sústreďuje pozornosť na historicko-filozofické zázemie vzniku sociálnej náuky Cirkvi.

Tretia kapitola s názvom **Politický liberalizmus**, je rozdelená na osem podkapitol. Autor poukazuje na rozvoj liberalizmu v období novoveku a jeho reláciu a prienik do oblasti kritického myslenia, na všetkých úrovniach života spoločnosti a riešenia sociálnych otázok. Autor prechádza od rôznych foriem individuálneho prístupu rozvoja poznania a osobnej slobody, k demokracii a jej znakom a následne jej prienikom medzi ňou a jej sociálnym vyjadrením a sociálnou náukou Cirkvi.

Štvrtá kapitola s názvom **Kapitalizmus**, má sedem podkapitol. Pokračuje v pohľade na prienik liberalizačného postupu individuálnej a sociálnej etiky do sociálnych systémov a ich odraz v katolíckej etike, či sociálnej náuke Cirkvi. Autor postupne analyzuje jednotlivé znaky, či vývojové stupne kapitalizmu a jeho vplyv, alebo potrebu rozvoja jeho sociálnych znakov a sociálneho súcitu, či akceptácie osobnej solidarity v kontexte systému.

Piata kapitola s názvom **Socializmus**, má tri podkapitoly. Venuje sa prieniku sociálnej etiky do jej krajnej formy, rovnostárskeho a centrálne plánovaného systému vlastníctva výrobných prostriedkov. Autor odhaľuje nie len základne, na ktorých systém vyrástol, ale aj jeho aplikačné problémy...

Šiesta kapitola s názvom **Štát a sociálna náuka Cirkvi**, má sedem podkapitol. Zameriava sa na otázku prepojenia práv a osobných slobôd občanov, s realitou štátnej moci a ochranou sociálneho prostredia. Poukazuje na niektoré negatívne javy, ktoré tento proces robia neprehľadným či zložitým, alebo za istých podmienok aj nefunkčným a uvádza postoje a základné kritéria SNC pre sociálny štát.

Záver práce je viac beletrického ako faktografického charakteru. Konštatuje už spomenuté fakty, ktoré stoja viac na zhrnutí analyzovaných faktov, ako na zistených skutočnostiach. Autor v závere síce poukazuje na isté odporúčania, ktoré vyplývajú z jeho štúdie, ale sú pomerne stručné a bez hlbšieho pohľadu na zodpovednosť za ich realizáciu. Napríklad na fakt, kto by mal na takéto odporúčania reflektovať a prevádzať ich do praxe. Odporúčania mohli byť adresnejšie v označení kto by mal byť primárnym subjektom ich realizácie, z autorovho uhla pohľadu.

Okrem toho, tieto finálne odporúčania, sa mohli zobrazit' už v úvode, ako náznak istých čiastkových cieľov, aspoň v lokalizácii oblastí na ktoré sa jeho práca zamerala a tým by sa vytvorili akoby vedľajšie hypotézy, skúmania problematiky.

Záver neobsahuje nijaké konštatovania o možných alebo aj potrebe ďalších alebo hlbších analýz, ktoré on považuje za dôležité. Mohol by viac povedať o limitoch, na ktoré narážal pri zbere informácií, alebo hľadaní matérie a pod. Mohol by poukázať či nenarazil na ak výrazný smer ďalších štúdií, že by naň osobne upozornil.

2. Preukázané vedomosti a podávaná náuka

Autor veľmi erudovaným spôsobom popisuje ním vybrané celky alebo etapy vzniku a rozvoja katolíckej sociálnej etiky, alebo sociálnej náuky Cirkvi, od jej počiatkov a jej prieniku či uplatnenia v spoločenských a politických systémoch dejín, ale aj súčasnosti. Postupuje od filozoficko-ideových predpokladov, historických kontextov rozvoja spoločenských systémov istých etáp, ku konkrétnym, sociálno-politicko-ekonomickým modelom, organizácie spoločenského života.

Autor postupuje podľa ním zvolenej logickej štruktúry, venujúc sa otázkam a oblastiam kresťanskej sociálnej etiky, vychádzajúcim z otvorených tém a oblasti na ktoré sa zameriava.

Autor používa množstvo relevantných prameňov, predovšetkým dokumentov Cirkvi, ale tiež výber primeraných autorov a materiálov, z ktorých následne sleduje stopu toho ktorého sociálno-ekonomického javu, z pohľadu katolíckej sociálnej náuky.

Niektoré poznámky kritického charakteru

Uvádzanie zdrojov. Na niektorých miestach, pri používaní zdrojov a autorov, by bolo vhodné uviesť zdroj a pri uvádzaní autorov z ktorých práca čerpá, bolo vhodné uviesť relevantnosť a kompetentnosť autora.

Napr. Informácia o svedomí, ako o praktickom rozume. V poznámke 58 autor uvádza, že vo filozofii sa teoretický rozum označuje poznanie vecí, praktický rozum sa týka poznania toho, čo mám konať. Rozšírenosť a relevantnosť tohto pohľadu by sa zvýraznila, ak by autor uviedol najtypickejších zástancov tohto uhla pohľadu.

Podobne je to v podkapitole 21. Aj tu by sa vyžadovala presnejšia informácia o pôvode informácií uvádzaných v kontexte. Autor hovorí o sociálnej situácii 19. stor. napr. v otázke historických faktov dĺžky pracovného času a jeho historických zmien, na str. 91 a pod. Veci by pomohlo uviesť zdroj tejto informácie, ktorú autor chápe ako zrozumiteľnú a jasnú.

Podobne je to pri hodnotení rôznych foriem kapitalizmu počas jeho historického vývoja. str. 202-203. A na mnohých iných miestach, kde sú podávané fakty a javy bez bližšieho určenia zdroja.

Nepresnosť pojmu a názvu „meštiactvo“? V prípade podkapitoly 3.1. v časti nazvanej - Feudálne a cechovo neintegrované meštiactvo, by bolo treba pouvažovať nad pojmom „meštiactvo“ V bežných slovníkoch a v bežnej praxi totiž neoznačuje to čo tým, autor asi chcel vyjadriť. Skôr by sa hodil pojem - meštianstvo. Tak ako nakoniec aj sám autor použil na inom mieste. Uvádza: „*Preto sa mešťan omnoho viac domáha svojich práv a slobôd než nevoľník v stredoveku.*“ str. 116.

3. Hodnotenie formálnej stránky práce

Práca je formálne úhl'adná. Nemá nijaké nezvyklé zvláštnosti ani nedostatky. Keďže už bola publikovaná, má aj primeranú úpravu a spĺňa typografické zásady a zvyklosti.

Jazyk práce. Práca je písaná primeranou súčasnou slovenčinou. Obsahuje primerané odborné výrazy a termíny, ktoré sú používané zodpovedne a dávajú práci skutočne odborný ráz a rozsah.

Pútavý systém prerozprávania témy. Autor veľmi pútavo konštruuje svoje pohľady na tú ktorú oblasť, ktorú otvára v svojom pohľade. Dynamicky a až beletricky ladným spôsobom prechádza dané témy a sumarizuje už známe skutočnosti, ktoré prerozpráva v slede odvíjajúcich

sa myšlienok, aby ich zapojil do obsahu svojho pohľadu. Z tohto dôvodu sa práca číta veľmi ľahko a zaujímavo.

Tomu následne zodpovedajú aj niektoré názvy kapitol, ktoré len pri letmom pohľade cez obsah, nedávajú hneď jasný náhľad na obsiahnutú problematiku. Osobne mi viac vyhovujú popisné názvy, ktoré aj bez následného postupu dávajú väčší náhľad do obsahu.

Výkaz skratiek, je na tradičnom mieste, kde ho čitateľ bude očakávať. Mohol by však byť doplnený o niektoré skratky ako je - FED, EU, ČT24, ktoré, hoci sú v našom prostredí notoricky známe, nemusia byť jasné každému.

Výkaz literatúry je prehľadný.

Citácie a narábanie so zdrojmi. Autor primerane cituje používané zdroje a uvádza jednotlivé formy citácií alebo parafráz uvádzaných skutočností.

Veľmi zriedka sa v tejto práci ukazuje jav vadného, či chybného označenia parafrázy, označenej ako priama citácia zo zdroja, či naopak. Napr. pozn. č. 262.

Občas sa ukazuje jav, že autor niektoré citácie uvádza v kurzíve, iné sú v normálnom type písma, fontu použitého na riadny text. Uniká logický rozmer tohto dvojakeho prístupu. Napr. pozn. č. 116, 219, a pod.

Niektoré poznámky sú uvádzane nie ako priama citácia, alebo ako parafráza, použitím zavedeného výrazu Porov., ale sú uvádzané výrazom - Zdroj:, za ktorým nasleduje autor a jeho dielo. Je to isté nóvum a netradičný jav. Napr. pozn. č. 20

Pri citovaní istých autorov by bolo vítanou pomôckou, ak by autor v poznámke uviedol pozadie jeho zázemia a hlavne kvalifikáciu pre danú oblasť. Uvedené meno totiž nehovorí nič o jeho kompetenciách či odbornosti. Porov. Autor Balazs. pozn. 116.

Sem tam sa ukazujú chyby alebo omyly pri preberaní informácií. Jedným z omylov v nepozornosti je letopočet na str. 100, kde je uvedené: „*Udalosti však napredovali a 20. septembra 1970 bol obsadený aj Rím na čele s Viktorom Emanuelom, čím bola definitívne ukončená existencia pápežského štátu.*“

4. Praktický prínos práce

Práca robí zaujímavú analýzu vývoja liberálneho myslenia v novoveku a prelína ju do oblasti rozvoja sociálnej etiky v spoločenských systémoch a prepája ju so vznikom špecializovanej formy katolíckej etiky, zameranej na spoločenské otázky. Sociálna náuka Cirkvi je tak dnes odpoveďou na prienik teologických disciplín a sekulárnych vied, ale aj politických ideí, do jedného kontextu istého „spoločného dobra“, ktoré je platformou na rozvoj jedincov, ale aj sociálnych systémov, v reflexii ich vlastných potrieb a pohľadov.

Autor a jeho štúdiá zosumarizovali istý rozmer zdrojov a autorov, ktorí sa v tejto štúdií opakovane obmieňajú, čím autor vytvára odpoveď, na súčasný model chápania a prijímania sociálnej etiky a sociálnej náuky Cirkvi, s perspektívou ich ďalšieho rozvoja.

Autor v niektorých pohľadoch robí široký exkurz do otázok súvisiacich s aplikáciou katolíckej etiky, do istých oblastí života spoločnosti, až nastáva dojem, že odbočil od témy. Tieto exkurzy však dávajú širší kontext pochopenia, poväčšine negatívnych vplyvov týchto javov a na aplikačné možnosti etiky, či sociálnej náuky Cirkvi do praxe. A práve tým je táto práca v istom bode svojská, až originálna.

Práca sa isto stane zaujímavou bázou týchto pohľadov a podnetom na ďalšie skúmanie problematiky v možných kontextoch spoločenského rozvoja a nevyhnutného spoločensko-vedného diskurzu.

5. Otázky k obhajobe:

Podkapitola 1.2 je nazvaná - chudoba nie je prirodzený stav. Kde ste skutočne poukázali na skutočnosť že chudoba nie je prirodzený stav? Čo teda považujete za prirodzený stav pre človeka čo sa týka jeho zabezpečenia na báze práce?

V podkapitole - Biblicko-teologické východiska kresťanskej sociálnej etiky, cez viaceré body tejto časti, uvádzate pojem „teológia stvorenia“. Chápete tým aj skutočne takto zadefinovanú formu teológie ktorá je úplne iná od tradičného označenia - O Bohu stvoriteľovi? Je to teda oddelený a špecializovaný pohľad na otázku stvorenia? Alebo sa to vzťahuje aj na všetky ostatné, vo vašom prípade sociálne subjekty a vzťahy, poznačené týmto špecifickým pohľadom na stvorenie?

6. Konečné hodnotenie

Celá práca je tematicky zaujímavá. Jej spracovanie je originálne. Skúmaná problematika je jasne definovaná názvom. Prácu hodnotím ako zodpovedajúcu požiadavkám a odporúčam habilitačnej komisii, aby autorovi habilitačnej práce bolo umožnené získať vedecko-pedagogický titul „*docent*“.

Košice 28.11.2020

Doc. ThDr. Martin Uháľ, PhD.

Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta,

Katedra filozofie a religionistiky,

Autor habilitačnej práce: ThDr. Radovan ŠOLTÉS, PhD.

Názov habilitačnej práce: POLITIKA A ETIKA V ŽIVOTE KREŠŤANA. Politické a ekonomické systémy v reflexii kresťanskej sociálnej etiky

Autor oponentského posudku: prof. Kamil Kardis, PhD.

OPONENTSKÝ POSUDOK

Aktuálnosť zvolenej témy

V úvode posudku chcem vyzdvihnúť aktuálnosť predloženej monografie. Žijeme vo svete globálneho a imanentného rizika, prenikajúceho do rôznych oblastí mikro, mezo a makropriestoru ľudskej spoločnosti. V mikropriestore ľudskej osoby je čoraz problematickejšie utvárať svoju vlastnú identitu, odpovedať na závažne existenciálne otázky, kreovať zmysluplný horizontálny a vertikálny svet vzťahov a koherentných oporných bodov. Identita jedinca sa namiesto formovania v procese primárnej a sekundárnej socializácie čoraz výraznejšie deformuje pod vplyvom desocializovaného rodinného a školského či rovesníckeho prostredia. Mezopriestor života spoločnosti tiež prežíva dôsledky strateného spoločenstva a komunity (Gemeinschaft) a modernizačných procesov industriálnej a postindustriálnej spoločnosti. Globálna demokracia, v ktorej morálka nahrádza právne vedomie a striktné legislatívne regulatívy stáva sa ďalšou podobou totalitného systému, ktorý opovrhne ľudským životom v mene slobody ženy, uskutočňuje selektovanie ľudí v medicalizovanej a vitálnej spoločnosti, v ktorej nie je miesto pre osoby staršie, choré, hendikepované a nenarodené. Paradoxom je, že v tejto demokratickej a slobodnej spoločnosti sa presadzuje kultúra skartovania, bezmedznej chamtivosti a ľahostajnosti voči ľudskému utrpeniu a biele. V tomto kontexte by som autorovi odporúčal prepojiť teologickú interpretáciu aktuálnej kondície súčasného sveta so sociologickou analýzou sekundárnych dát, ktoré máme k dispozícii ako aj presnejšie koncipovať teoretický a metodologický rámec problematiky.

Splnenie sledovaného cieľa

Oceňujem snahu autora o prehĺbenie odbornej diskusie týkajúcej sa súčasných východiskových konceptov kresťanskej sociálnej etiky v korelácii s kondíciou politických a ekonomických systémov v spoločnosti, ktorú dr. R. Šoltés konfrontuje s názormi odbornej

verejnosti. Autor sa pokúsil komplexným a veľmi širokým záberom (podľa môjho názoru príliš širokým) predstaviť viaceré politické a ekonomické systémy a ich širšie kontexty v kresťanskej sociálnej etike a tak naplniť zámer, ktorý ale nie je nikde v práci uvedený. Monografia predkladá podrobnú deskripciu sociálnej etiky v živote kresťana, historických súvislosti vzniku sociálnej náuky Cirkvi, politického liberalizmu, kapitalizmu, socializmu, štátu v reflexii sociálnej náuky Cirkvi. Avšak nie je možné posúdiť splnenie sledovaného cieľa habilitačnej práce, keďže nikde v monografii výskumný problém nie je uvedený, rovnako aj parciálne ciele (viď. metodologická stránka práce).

Prvá časť práce je venovaná vovedeniu do problematiky a konceptualizácii pojmov používaných v práci. Autor preukazuje schopnosť nielen deskriptívne vymedzovať jednotlivé pojmy, ale aj analyzovať a interpretovať jednotlivé dimenzie problematiky v interdisciplinárnom kontexte. Druhá kapitola prezentuje genézu a evolúciu sociálnej náuky Cirkvi v súvislosti s paradigmou sociálnej zmeny (deľba práce a industrializmus, koncept západnej modernity, ideológia modernizmu...). Tretia kapitola je venovaná predstaveniu jednotlivých parametrov politického liberalizmu, najmä z filozofického a etického hľadiska. Štvrtá kapitola prezentuje konceptualizáciu a základné východiska pojmu kapitalizmus. Autor prezentuje genézu a kontext systému, jeho základné parametre a princípy, ako aj jeho historické premeny a formy. Následne prechádza k interpretácii postkapitalistickej ekonomiky, jej morálnych a spoločenských dôsledkov, deskripcii finančných trhov, peniazom na globálnych trhoch. Nasleduje analýza psychosomatických porúch a deprivácii, psychopatii a sociopatii v korelácii s kapitalistickou spoločenskou a etickou infraštruktúrou. V piatej kapitole sa autor venuje deskripcii socializmu. Ukazuje základné východiská a idey marxizmu, ako aj postoj sociálnej náuky Cirkvi voči socializmu. Záverečná kapitola predkladá interpretáciu štátu v sociálnej náuke Cirkvi, s dôrazom na genézu, historické súvislosti, funkcie štátu, proces dekompozície štátnych inštitúcií a patológie s tým súvisiace. Pozitívne hodnotím záverečné úvahy týkajúce sa otázky angažovanosti Cirkvi v politickej službe, vytvorenia stabilnejšej ale aj ľudskejšej spoločnosti. Podľa môjho názoru mal autor komplexnejšie predložiť prognózu a návrh na riešenia, ktoré v súčasnosti tvoria východiská pre sociálne učenie Cirkvi a pastoračne výzvy do budúcnosti.

Nové poznatky (prínos vedy)

Autor využíva a interpretuje pojmy viacerých, často odlišných a protikladných systémov vied, ktoré používajú odlišné metódy a interpretačné nástroje. Nie je možné teda tieto závery prepájať a synkretizovať (iná metodológia je v teologických disciplínach, filozofických, etike (v závislosti od toho, či máme dočinenia so všeobecnou etikou alebo špecifickou),

politológii alebo sociológii, histórii, či religionistike. Keďže v predloženej monografii absentuje presné vedecko – výskumné a metodologické zameranie, nie je možné zhodnotiť vedecký prínos predloženej práce, ako aj prínos v oblasti sociálnej náuky Cirkvi. Vzniká otázka, aké je nóvum v perspektíve autora? Na Slovensku aj v Česku, nehovoriac o Poľsku, či iných krajinách existuje množstvo základných učebných textov a monografií sociálnej náuky Cirkvi (Kompendium sociálnej náuky Cirkvi, Sociálna agenda Cirkvi – S. Košč, Katolícka sociálna náuka, iné pozície A. Anzenbacher, B. Sutor, Š. Vragaš, M. Uhál’).

Predložená monografia prináša prehľad názorov vybranej literatúry, pričom princípy selekcie bližšie nešpecifikuje. Z pohľadu výskumu neprináša nové poznatky, má informatívny charakter. Autor dostatočne nevyužíva taktiež dostupné cudzojazyčné zdroje, čo oslabuje konceptualizačný rámec interpretácii politických a ekonomických systémov v celoeurópskej perspektíve.

Metodologická a metodická stránka práce

Samotný názov práce prejedukuje teoretické jej zameranie, s dôrazom na interpretáciu politických a ekonomických systémov v kresťanskej sociálnej etike. Napriek snahe autora o poukazanie na širšie súvislosti týkajúce sa problémov súčasného politického a ekonomického sveta v reflexii sociálnych dokumentov Cirkvi, nie je zrejmý konceptualizačný a metodologický rámec analýzy. Monografia má skôr charakter prehľadovej štúdie zo sociálnej náuky Cirkvi, filozofie a etiky vo vzťahu k analýze a interpretácii fungovania politických a ekonomických subsystémov v jednotlivých priestoroch sociálneho života. Prehľadová štúdia v tomto prípade sa pokúša o kritické zhodnotenie selektovanej literatúry v skúmanej oblasti a je skôr diskusiou informačných zdrojov k téme. V úvode knihy chýbajú základné parametre vedeckej práce, ako je (hlavný výskumný problém, cieľ práce, parciálne ciele, aktuálny stav poznania, metodologické východiská, etc...) Na základe vyššie uvedeného otázka, ktorá sa vynára hneď v úvode: aké východiská prezentuje autor pri interpretácii kondície súčasného sveta: teologické? filozofické, étické? ekonomické? Prepokladám, že autorovi je bližšie teologický a filozofický kontext analyzovanej problematiky, ale zároveň absentuje akákoľvek zmienka o vedeckej škole, ktorú reprezentuje autor v svojom interpretačnom rámci analýzy (O. Von Nell - Breuning, J. Messner, A.f. Utz, a ďalší), aké teoretické prístupy (koncepce) existujú k vašej téme v odbornej literatúre, aké vzťahy sú medzi týmito teoretickými prístupmi (vzájomne sa dopĺňujú alebo si konkurujú?), aká terminológia sa ustálila v jednotlivých teoretických prístupoch, kto sú kľúčoví autori v jednotlivých teoretických prístupoch, v zahraničí u nás, ktoré výskumné problémy sa v rámci vašej témy riešili.

Formálna stránka práce

Práca je rozdelená do šiestich kapitol. V jednotlivých kapitolách absentujú úvody a závery, ktoré by mali byť podľa môjho názoru súčasťou každej kapitoly, lebo v tomto stave je habilitačná práca len zostavením koncepcií a názorov rôznych autorov bez syntetického uvedenia a zhodnotenia očakávaných teoretických a metodologických výsledkov. Po gramatickej stránke práca je na dostatočnej úrovni. V niektorých partiach textu jazyk a štylistika majú publicistický charakter (napr. s. 138, 139, 144, 148, 151, 160, 161, 230, 240, 247, 295, 331. Počet, charakter a rozmanitosť použitej literatúry svedčia o odbornej zdatnosti a rozhl'ade autora v danej problematike, avšak v monografii absentuje cudzojazyčná literatúra.

Niektoré kritické pripomienky:

V niektorých častiach je badateľná nesúrodosť a nekonzistentnosť obsahu jednotlivých kapitol s názvom (napr. názov prvej kapitoly je sociálna etika v živote kresťana, ale už v podkapitole 1.2 odbočuje od názvu a venuje sa chudobe, inteápretácii zástancov liberálnej orientovanej ekonomiky, ekonómii vylúčenia, potrebe vzdelania a výchova k solidarite. K názvu kapitoly sa autor vracia až v podkapitole 1.5). Autor začína predstavením sociálnej náuky Cirkvi, potom prechádza k filozofickým interpretáciám, liberálnej ekonómii a nakoniec rieši pedagogické súvislosti vzdelávania v škole a výchovu. Následne prechádza k opisu napätia medzi individuálnou a sociálnou etikou a končí biblicko – teologickými východiskami. V jednotlivých partiách textu sa však miešajú a navzájom zamieňajú názory predstaviteľov sociálnej náuky Cirkvi, filozofov, psychológov, sociológov (napr. podnázov „Populizmus – trvalá infekcia demokracie“.....s. 149-156). Rovnako aj tretia kapitola: od genézy a kontextu politickeho liberalizmu, cez jednotlivé jeho princípy až po demokraciu a ľudskoprávnu reflexiu, fundamentalizmus, morálny kompromis a dialóg. Text kapitoly pôsobí dojemom konglomerátu rôznych zoradených za sebou pasáží z citovaných diel, avšak často absentuje vnútorná spojitosť, nadväznosť a logická súvislosť.

Aj pri opise súčasného stavu spoločnosti, obraz, ktorý predkladá Autor, je vo veľkej miere nekonzistentný a povrchný. Je to skôr rozprávanie alebo filozoficko – etická reflexia stavu spoločnosti, na základe vlastných úvah a veľmi rôznorodej škály autorov (opäť, od filozofov, etikov, po politológov, pápežov, predstaviteľov postmodernej rétoriky, komentátorov politického života, ekonómov). Pri predstavení problematiky sa tu uvádza množstvo autorov v podobe diskusie jednoduchým priradením ich názorov vedľa seba alebo aj striedavo bez zohľadnenia vedecko – výskumných špecifik, ktoré reprezentujú. Chýba hlbšia diagnostika súčasného stavu spoločnosti na základe jasnej metodológie, analýzy sekundárnych dát (*Postaviť sa zoči-voči tvrdým faktom*, o ktorých píšete na s. 77), ucelená identifikácia

determinantov a prognóza, ktoré v súčasnosti tvoria východiská pre sociálne učenie Cirkvi, pastoračné výzvy do budúcnosti.

Otázky:

Prosím o vysvetlenie v diskusii

- s. 72: „na druhej strane si kresťanská sociálna etika uvedomuje, že už nemá šancu vystupovať vo verejnom etickom diskurze autoritatívnym presadzovaním mravných noriem. Význam autorít vo verejnom diskurze v súčasnosti totiž závisí na ich sociálnej akceptácii.“ **V akom zmysle píšete, že „kresťanská sociálna etika si uvedomuje, že už nemá šancu vystupovať vo verejnom etickom diskurze autoritatívnym presadzovaním mravných noriem“?**
- (konzervativizmus) „ma síce schopnosť slobody, ale aj sklony k zlému, čo vedie k tomu, že nie vždy zaobchádza so svojou slobodou zodpovedne, čo sa v dejinách mnohokrát potvrdilo.“ – **poprosím konkretizovať na príkladoch**
- s. 166: v kontexte nárastu extrémistických a fundamentalistických tendencií píšete „Ani náboženské presvedčenie však nie je proti takejto stratégii imúnne. Týka sa aj ľudí, ktorí sú veriaci. (...) Koľko ľudí je však schopných takto premýšľať, keď medzi prívržencami extrémnejších politických riešení nájdeme aj teologicky vzdelaných kňazov Cirkvi?“ **poprosím konkretizovať na príkladoch**
- s. 177: v kontexte postojov Katolíckej cirkvi vo vzťahu k ľudským právam a demokracii uvádzate: „Katolícka cirkev teda prešla transformáciou z pasívneho spoločníka v autoritárskych režimoch na obhajcu reforiem demokratických a ľudských práv (...).“ **Nie je to zjednodušené hodnotenie pôsobenia Cirkvi v spoločenskom a politickom živote?**
- s. 182: „Pravda a omyl, ako hovorí Sutor, nejestvujú objektívne, vo vzduchoprázdne. Skôr ľudia hľadajú pravdu a môžu sa pritom aj myliť. Sú síce osoby schopné poznávania hľadať pravdu, ale žiadna vonkajšia inštancia nemá právo ich pritom nútiť, aby prijali určitú pravdu proti svojmu svedomiu.“ **Ako tieto tvrdenia je možné obhájiť vo svetle ich teologickej interpretácie vychádzajúcej zo Zjavenia a tradície?**
- s. 146: „Aj vďaka dôrazu na akceptovanie slobody a rešpektovanie ľudských práv disponuje demokracia schopnosťou korigovať chyby, alebo ďalej, s. 189 v kontexte pokusu o zhodnotenie demokratických princípov v praxi píšete: „Na základe toho, ako sme opísali princípy liberálnej demokracie, je zrejmé, že politická forma liberalizmu v súčasnej podobe, vo svojej podstate neodporuje sociálnej náuke o dôstojnosti človeka, samozrejme, za predpokladu rešpektovania ľudských práv a morálnych hodnôt.“ – **Ako**

toto tvrdenie je možné obhájiť v kontexte súčasného vývoja v európskych krajinách zdominovaného liberálnou demokraciou, (rozvody, potraty, eutanázia, in vitro, in vivo, atď'...., útok a profanovanie kresťanských hodnôt, atď'.)?

Záverečné hodnotenie

Predložená habilitačná práca má charakter skôr prehľadovej štúdie. Podľa habilitačných kritérií ale hlavným predpokladom habilitačnej práce je schopnosť vedecky pracovať s prameňmi, overovať (na základe primárnych alebo sekundárnych dát) skutočnosti a následne formulovať závery, ktoré sú základom pre tvorbu ďalších teórií, vnášanie nových poznatkov a rozšírenie aktuálneho stavu poznania o nové impulzy.

Po zodpovedaní na vyššie uvedené otázky a pripomienky recenzovanú monografiu odporúčam k obhajobe.